

A bábórán az improvizációs gyakorlatok kiosztása után a kezdeti meglepődés átalakul nyüzsgéssé, nevetéssé és próbálkozásokká. Ilyenkor a *tanár figyel, néz*, esetleg elővesz egy-két új tárgyat, felkínál egyéb lehetőségeket. Majd az egymás kis etüdjére való *rácsodálkozás viszi tovább az alkotói folyamatot*, az ad újabb energiát a további kísérletezéshez, ötleteléshez. Nagyon intenzív ez a szakasz, és jól előkészíti a további munkát. Rövid idő alatt képes a tanár más perspektívába hozni a bábjátékról kialakult előzetes tudást.

Elemzés, visszacsatolás, megbeszélés

Az elemzés kétféle formában is jelen van a tanórákon. Az improvizációs játékok során a legfontosabb szempontokat lehet tudatosítani. A gyakorlati feladatokban rá lehet mutatni összefüggésekre, a jól sikerült megoldásokra, az ötletfoszlányokra és az esetlegesen átélt nehézségek megoldására. A másik nagy terület az irodalmi, zenei művek feldolgozása. A kiválasztott prózai, lírai, vagy zenei anyag műelemzését mindenképp el kell végzeni. A versek, dalok játékos feldolgozásának folyamatában a hallgatók ráéreznek arra, hogy *nem szöveget illusztrálnak, hanem hangulatokat, érzéseket fejeznek ki* képekben, mozgásban, a hangok és a ritmikus elemekkel szerves összhangban. A hintázás örömét, a nap melegét, a szél játékosságát vagy hűvösségét kell megéreznünk egy-egy dal vagy vers bemutatásában.

Az elemzés nem véleményezés, nem megbélyegzés. Adott szempontok alapján, kérdéseket feltéve, észrevételeket összegezve adunk visszajelzést a hallgatói munkákról. Amennyiben ez jó, oldott hangulatban történik, hatékony és alkalmazható lesz, de nagyon kell figyelni az egyéni érzékenységekre.

A *pozitív visszajelzés* nélkülözhetetlen, hiszen szinte mindenki először találkozik hasonló bábos feladatokkal. A megbeszélések során az *alkotói, pedagógiai folyamatokat, a hatások rendszerét* megismerjük, s így könnyebb lesz elhelyezni a bábót a gyerekek mindennapi tevékenységében, a különböző ismeretek átadásában, elsajátításában, a készség-, és képességfejlesztés egyes ágaiban és szaka-szaiban.

Élménynyújtás

Lehetőség szerint próbálkozzunk *színházi előadásra, kiállításra* elvinni a csoportot, s a látott előadást, kiállítást elemezni a hallgatókkal közösen, és egyénileg írásban is. A közösség építése és az egyéni élmény átélése szempontjából is hasznos program lehet.

Tartalom – téma

A pedagógiai bábjáték oktatásában számos elengedhetetlen témát tanítunk, ezek változatosak, sokszínűek. Az ismeretek átadása gyakorlati úton történik, különféle feladatmegoldásokkal, sok elemző beszélgetéssel. Témák (a teljesség igénye nélkül!):

a bábu, mint

- a kommunikációt segítő eszköz
- a fantázia és a képzelet megnyitásának eszköze
- a készség- és képességfejlesztés eszköze
- az érzelmi azonosulás egyik tárgya
- az önkifejezés eszköze

a bábu közösségteremtő képessége

a bábu terápiás hatása

a bábjáték indirekt hatása

bábtörténet, a bábu lelke

a bábtechnikák megismerése

a bábtechnikák mint a gondolatok közvetítésének, az érzések kifejezésének eszközei

a bábjáték kapcsolata az irodalommal, a zenével

a bábu humora

a bábu, a stilizáció, az absztrakció

a bábjáték komplexitása

bábjáték és kreativitás

a bábu jelenléte a gyerekek mindennapi életében

a bábbal játszó felnőtt, pedagógus, színész

a bábbal játszó gyermek választott szerepei, jelenetei:

improvizációk és felidézések

bábelőadás megtekintése intézményen belül, illetve

színházi körülmények között

a színházi nevelés első lépései

Eredmények

A kurzusokat önálló vagy csoportos jelenetek bemutatása zárja, amelyhez foglalkozástervek is készülnek. A *saját alkotások* eljátszása izgalmat jelent a hallgatóknak, s ez igazi *ünneppé varázsolja a „vizsgaalalmat”*. Itt összegződik az a sokféle tudás, amit elsajátítottak a hallgatók, érvényesül az egymástól tanulás módszere, s egymásnak is élménnyé varázsolják a záró eseményt.

A képzés során az egyik legnagyobb eredmény az, mikor a gyakorlatot vezető tanároktól kap visszajelzést a bábjátékot oktató pedagógus, hogy milyen *kreatívan alkalmazták a bábót* az oktatási, nevelési intézményben a hallgatók, illetve, amikor a hallgató visszajelez, hogy *„Báboztam a gyerekeknek, Tanárnő, nagyon szerették!”*

¹ *Dudás Margit*: Pedagógusképzésbe belépő hallgatók in: Pedagógusképzés 2005. 3. p. 41.

Élő tárgyak színháza

– közelítés a báb felé három lépésben –

Végyári Viktória

Arra kérem az olvasót, hogy játsszon velem! Játsszon velem bábszínházat – ezúttal olyat, ahol nincs paraván, megkonstruált bábfigura, nincs szöveg vagy bonyolult mozgatótechnikák. Olyan játékokat ajánlok kipróbálásra, amelyek nem igényelnek bábos tapasztalatot, de talán alkalmasak arra, hogy rajtuk keresztül megismerkedjünk a bábművészet néhány fontos alapvetésével.

Bábok, tárgyak, cuccok. *Első lépésként pakoljunk ki a táskánkból vagy a zsebeinkből. Rakjuk magunk elé a tárgyainkat, és alaposan figyeljük meg őket. Mit mesélnék rólunk a tárgyak? Kevés tárgyat hordunk magunkal vagy sokat? Milyenek ezek a tárgyak – milyen korúak, stílusúak, milyen anyagból készültek, van-e történetük? Kötődnek hozzájuk érzelmek? Ha egyet választhatnánk közülük, melyik lenne az, és miért? Melyik az a tárgy, amelyik leginkább jellemez engem? Készítsünk egy asztalon installációt a tárgyainkból, figyeljük meg, milyen jelentése lehet a tárgyak térbeli elhelyezésének, csoportosításának.*

A bábszínházat nevezhetjük a tárgyak színházának is. Ez a színház az emberi életet keretező élettelen tárgyak világát helyezi a középpontba, olyan színház, amely tárgyakon keresztül közöl vagy mesél történetet.

A tárgyak színháza az anyagi világhoz való viszonyunkra kérdez rá. Azt firtatja, hogyan és mire használjuk a tárgyakat, és hogyan hatnak azok ránk, legyünk bár kóros gyűjtögetők vagy az extrém minimalizmus hívei.

A tárgyakon keresztül történő vagy a tárgyakkal való játék paradox módon mindig az „emberi” mibenlétével foglalkozik, azzal például, hogy személyiségünk milyen részeit delegáljuk ki vagy osztjuk meg a tárgyainkkal. Gondolhatunk itt akár arra is, hogyan befolyásolja társas kapcsolatainkat mobiltelefonunk elvesztése, vagy mit közlünk magunkról az öltözködésünkkel.

Másrészről a tárgyak vizsgálata ráirányíthatja a figyelmünket arra, mi magunk hogyan válunk tárgyakká (ha tetszik bábokká), hogyan tárgyasulunk el, hogyan viszonyulunk saját testünkhöz és anyagságunkhoz akkor, amikor az emberi szervek protézisekre cserélhetők, és létezik a mesterséges intelligencia.

A papírsebkendő születése és halála. *Könnyen lehet, hogy már az előző feladatainkban is szerepelt egy csomag papírsebkendő: vegyünk most magunk elé egyetlen darabot. Vizsgáljuk meg, mit tud maga az anyag, a papír, amiből a zsebkeendő készült. Próbáljuk ki, mi mindent tehetünk meg vele, mit enged meg nekünk az anyag, és mi az, amire természeténél fogva alkalmatlan. Játsszunk vele, hajtogassuk, gyűrjük, tépjük, simítgassuk, figyeljük, hogyan használódik (jó is, ha van egy egész csomag). Ne törekedjünk arra, hogy figurát készítsünk, de könnyen lehet, hogy a gyűrött papír elkezd hasonlítani valamire – lássuk bele a figurát. Következő lépésként gyűjtsük össze, milyen érzeteink lehetnek erről az anyagról, milyenek a tulajdonságai – mit közölhetünk általa.*

A bábszínház az anyag színháza. Bármiből lehet báb, de a választott anyag (és a hozzá választott mozgató technika) meghatározza és le is határolja a játék lehetőségeit. Innen nézve a bábművészetnek több köze van a képzőművészethez, a festészethez és a szobrászathoz, mint a színházhoz – a bábszínházban elsődleges az anyagszerűség és a vizualitás, amikor létrehozuk a bábót, magát a karaktert alkotjuk meg.

Miután megismerkedtünk a papírsebkeendő tulajdonságaival, itt az ideje, hogy bábózni kezdjünk vele. Dolgozzuk ki első etüdünket, amely annyit mutat meg, hogyan születik meg, vesz lélegzetet, majd hogyan hal meg a bábunk.

Ha a közlés szándékával választunk ki és mozdítunk meg – manipulálunk – egy tárgyat, tulajdonképpen mondhatjuk azt, hogy bábózunk. A bábszínház hatásának lényege azonban mégiscsak az élettelen világ megjelölésében, az animációban rejlik. Míg a manipuláció csak a választott tárgy mozgatásának ügyességét, a tárgy „kezelését” igényli, az animáció során a báb mozgatója élőként mutatja meg a halott matériát, miközben az „élő lényeket” halott tárgyakkal helyettesíti. A báb animálása mindig az élet és halál határait kutatja – egy időre életet kölcsönzünk egy halott tárgynak, ami majd újra halottá válik. Ez a bábszínház rituális aspektusa: a halott világgal játszik, és ezáltal próbál kommunikálni vele.

A néző alkotása. *Papírsebkeendő-etüdünket játsszuk le egy-két nézőnek. Próbáljuk megfogalmazni, miben lehet más a bábmozgató feladata, mint a hús-vér színészé? Kérjük meg nézőnket, írják le minél pontosabban, mit láttak és mit jelentett számukra a jelenet. Létezik-e jelenetünk a nézői fantázia működése nélkül? Hogyan születik a néző számára a papírsebkeendőből élő figura?*

A bábok színházában a színész és a néző kapcsolata egészen különleges. A figyelem fókuszában mind a bábos, mind a néző számára a tárgy, a báb áll, nem pedig a színész maga. Ami kettejüket összeköti, az egyfajta közös szándék, ha tetszik összekacsintás: a bábos el akarja hitetni, hogy a figurája él, a néző pedig el akarja hinni – enélkül a megállapodás nélkül nem létezik az előadás. A bábos és a néző ugyanarra koncentrál: a bábra. A bábszínész elsősorban a tárgyon keresztül játszik, általa közöl. S mivel a tárgyak színháza eleve metaforikus, az előadás maga valójában a nézői képzelet, a „látás művészete” által jön létre.

A bábfigura autonóm létezésének hitéért nem csak a színész, de a néző is aktívan dolgozik, gyakran úgy, hogy váltogatja figyelmét a báb, a mozgató vagy a mozgató módja között – a bábszínházi előadás befogadása tehát önmagában is komplex, szinte alkotói folyamat.

A báb mint alkalmazott művészet komoly történeti és módszertani hagyományokkal rendelkezik a bábpedagógia, a pedagógiai bábjáték vagy a bábterápia területein. Az utóbbi években egyre több színházi nevelési program vagy TiE-előadás is készül bábszínházi előadásokhoz kapcsolódva vagy a bábszínház eszközeit használva. Biztos vagyok benne, hogy többfajta érvényes módszere létezik a báb használatának a színházi nevelésben – fenti írásom célja az volt, hogy egy olyan, alapvetően bábesztétikai alapú megközelítés vázlatát mutassam be, amelynek szemlélete inspiráló lehet a nem-bábos drámapunkában is.

Ajánlott irodalom

Bell, John: *Playing with Stuff: The Material World in Performance*, in: *American Puppet Modernism. Essays on the Material World in Performance*. Palgrave MacMillan, 2008., 1-16.

Jurkowski, Henryk: A báb mint esztétikai és társadalmi fenomén, in: *Bábesztétikai szöveggyűjtemény*. Népművelési Propaganda Iroda, 1978.

Pepino, Cristian: Maeterlinck-től Argheziig. Rövid betekintés az animációs előadás elméletének történetébe. ford.: Novák Ildikó in: *Art Limes. Báb-tár XXII*. 2016/3., 71-89.

Ajánlott előadások

Személyes tárgyainkhoz való viszony:

Sarah Vansee: *Oblivion (Feledés)*, 2015

Vansee egy éven keresztül összegyűjtötte azokat a tárgyakat, amelyeket szemétként kidobott volna. Performansza során újra és újra előveszi és elrendezi ezt a gyűjteményt, újragondolva a hulladéknak ítélt tárgyakhoz fűződő kapcsolatát, újraértékelve szerepüket.

<http://www.sarahvansee.com/oblivion> <https://www.youtube.com/watch?v=OFcd5ptNFaU>

Anyagszerűség:

Yves Joly: *La Tragédie de papier (Papírtagédia)*, 1956

Joly néhány perces jelenete a műfaj egyik legtöbbször hivatkozott klasszikusa. Szinte nincs is története: a papírból készült síkbáb-szerelmespár szörnyű pusztulását jeleníti meg.

<https://www.artsdelamarionnette.eu/audiovisuel/la-tragedie-de-papier-par-la-compagnie-yves-joly-montage-dextraits-du-spectacle-dans-le-cadre-du-documentaire-le-tour-du-monde-des-marionnettes/>

A néző szerepe:

Stephen Mottram: *The Parachute (Az ejtőernyő)*, 2016

Mottram feketeszínházi előadásában azzal kísérletezik, hogy meddig lehet redukálni a bábfigurát, mi az a minimális jel és mozgás, amikor a néző még megképzeli a maga számára a figurát.

<http://www.stephenmottram.com/parachute.html>

Drámás levél az árnyszínházzal

Körömi Gábor

Kedves fiatal kollégám!

Nem vagyok bábos, drámapedagógusként mégis nagyon szívesen használom ezt a műfajt. Szeretnék mesélni neked egy számomra nagyon fontos színházi formáról, amit évek óta viszek magammal gyerekek és fiatalok közé, egyetemi hallgatókhoz és pedagógus továbbképzésekre. Úgy látom, hogy amit tanítok, azt a résztvevők értik és szeretik, még ha teli is lehet bábos módszertani tévedéssel. Legyen ez egy kis lendületes levél az árnyjáték érdekében, fogadd szeretettel!

Az úgy kezdődött, hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskolán az egyik záródolgozatomat Büky Béla munkásságából írtam. A festőművész árnyjáték felé fordulásáról, aki a művészi bábjátéktól eljutott a pedagógiai bábjátékig.

A dolgozatban természetesen az árnyszínház története is szóba került, így találkoztam az OSZMI videótárában a török karagözzel és ennek görög változatával. Az egyszemélyes, illetve családi bábvállalkozás anynyira megtetszett, hogy feleségemmel mi is kipróbáltuk ezt a formát: Ali, a gyáva vitéz címmel egy kurd népmesét tettünk át árnyszínpadra. A hátsó mozgatószűz bábokkal még egy török fesztiválon is részt vettünk a budai várban. Aztán megszülettek a gyerekek és a bábok dobozba kerültek.

Közben kiállítást szerveztem Büky Béla hagyatékából, lánya, Büky Zsuzsanna és az OSZMI segítségével a Marczibányi Téri Művelődési Központ Pillanat Galériájában. Zsuzsa néni saját bábos szakkörének bábjait és paravánját is behozta a kiállításra, ezek is szerepeltek Az árnyjátékos című dokumentumfilmben, melyet Kopócsy Anna készített.